

Δρ. Ιωάννης Ν. Λίλης
 εκλ. Λέκτορας Δογματικής και Συμβολικής Θεολογίας
 της Ανωτάτης Εκκλησιαστικής Ακαδημίας Ηρακλείου Κρήτης

Η Εκκλησιολογία του Ιωάννου Δαμασκηνού
στο δογματικό του έργο
«Έκδοσις ακριβής τῆς ὀρθοδόξου πίστεως»¹

Η Εκκλησιολογία των Βυζαντινών θεολόγων όπως παρουσιάζεται μέσα από τα κείμενα τους παρουσιάζει την εξής ιδιομορφία. Δεν συστηματοποιείται διεξοδικά σε ιδιαίτερο κεφάλαιο αλλά συνυπάρχει οργανικά με τη διδασκαλία τους για την Αγία Τριάδα, τη Χριστολογία και τη δημιουργία του κόσμου. Εκκλησία είναι ολόκληρη η δημιουργία στην κορυφή της οποίας βρίσκεται ο άνθρωπος, ο οποίος για να υπάρχει, να ζει, να κινείται και να τελειώνεται πρέπει συνεχώς να μετέχει στην ενέργεια του Τριαδικού Θεού και αυτήν την ενότητα και την κοινωνία του ανθρώπου με τη θεία πραγματικότητα πραγματοποιούν τα μυστήρια της Εκκλησίας.

α. Η Εκκλησιολογία του Ιωάννου Δαμασκηνού

Ο Ιωάννης ο Δαμασκηνός, συγγραφέας του 8^{ου} μ.Χ. αιώνα, στο έργο του *Έκδοσις ακριβής τῆς ὀρθοδόξου πίστεως* εκθέτει σύνολη τη δογματική διδασκαλία της Εκκλησίας όπως διατυπώθηκε στους προηγούμενους 8 αιώνες.² Η Εκκλησιολογία

¹ Μελέτη που δημοσιεύθηκε επίσημο δελτίο της Εκκλησίας της Κρήτης *Απόστολος Τίτος*, περίοδος Γ' τεύχος 8, Δεκέμβριος 2007, σελ. 145 – 160.

² Το συγκεκριμένο έργο ήδη από την εποχή που ζούσε ο Δαμασκηνός είχε αρχίσει να μεταφράζεται και σε άλλες γλώσσες. Μέχρι τον 12^ο αιώνα είχε μεταφραστεί στα Συριακά, Αραβικά, Αρμενικά, Παλιά

του είναι εμφανής σε ολόκληρο το εν λόγω έργο του, χωρίς να αναφέρει σχεδόν πουθενά τη λέξη Εκκλησία, εκτός από δύο εξαιρέσεις³, ούτε φυσικά τον όρο Εκκλησιολογία, καθώς ο συγκεκριμένος όρος ενσωματώθηκε πολύ αργότερα στη σύγχρονη επιστήμη της Δογματικής. Η Τριαδολογία του, δηλαδή η διατύπωση του Τριαδικού δόγματος, καθώς και η Χριστολογία του, η διδασκαλία του δηλαδή για το δεύτερο πρόσωπο της Αγίας Τριάδος και την ενανθρώπιση του μέσα στην ιστορία, περιέχουν αυτομάτως και Εκκλησιολογία, καθώς ο Υιός και Λόγος του Θεού, που φανερώνει την Αγία Τριάδα μέσα στην ιστορία, είναι ο δημιουργός του κόσμου και ιδρυτής της Εκκλησίας.⁴ Επιπλέον στο εν λόγω έργο του η Εκκλησία ταυτίζεται με ολόκληρη τη δημιουργία. Είναι χαρακτηριστικό πως το 86^ο κεφάλαιο του έργου *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, που επιγράφεται με τον τίτλο *Περὶ τῶν ἁγίων καὶ ἀχράντων τοῦ Κυρίου μυστηρίων*, για να αναπτύξει τα μυστήρια της Εκκλησίας αναφέρεται διεξοδικά στη θεολογική διδασκαλία για τη δημιουργία του κόσμου.⁵

Βουλγαρικά ή Σλαβονικά, Γεωργιανά, και Λατινικά. Μάλιστα η λατινική μετάφραση έγινε το 1150, υπό την καθοδήγηση του Πάπα Ευγενίου Γ', εκατό χρόνια μετά το Σχίσμα των δύο Εκκλησιών, γεγονός που δείχνει την απήχηση και τη σπουδαιότητα του συγκεκριμένου δογματικού έργου.

Γεωργίου Φλορόφσκυ, *Οι βυζαντινοί πατέρες του έκτου, εβδόμου και ογδόου αιώνα*. Μετάφραση Παναγιώτου Κ. Πάλλη. Εκδόσεις Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1993, σελ. 406. Bonifatius Kotter, *Die Schriften des Johannes von Damaskos*, II, Berlin – New York 1973, σελ. 43. Βλ. επίσης για το θέμα των μεταφράσεων του συγκεκριμένου έργου του Ι. Δαμασκηνού J. de Ghellink, *L'entrée de Jean de Damas dans le monde litteraire occidentale*, στο *Byzantinische Zeitschrift* 21 (1912), σελ. 448 – 457.

³ Ιωάννου Δαμασκηνού, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, Kotter II (Bonifatius kotter, *Die Schriften des Johannes von Damaskos* II Berlin, New York 1973) 8⁹⁶ σελ. 22· 13²²⁻²³ σελ. 38.

⁴ Με αυτόν τον τρόπο αντιμετωπίζουν οι Πατέρες της Εκκλησίας την Εκκλησιολογία στη δογματική τους διδασκαλία. Βλ. Νίκου Ματσούκα, *Δογματική και συμβολική θεολογία Β'*, (έκθεση της ορθόδοξης πίστεως), εκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1992, σελ. 354 – 356.

⁵ Στο κεφάλαιο του για τα μυστήρια έχει ακριβώς τις ίδιες αναφορές περί δημιουργίας του κόσμου που υπάρχουν και στο εξειδικευμένο κεφάλαιο του με τον τίτλο *Περὶ δημιουργίας*, το οποίο περιγράφει γιατί ο Θεός δημιούργησε εκ του μη ὄντος τον κόσμο. Βλ. Ιωάννου Δαμασκηνού, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, Kotter II 16²⁻⁸. Η ίδια αυτή ακριβώς αναφορά δεν είναι καθόλου τυχαία. Τα μυστήρια της Εκκλησίας ζωοποιούν και συνέχουν ολόκληρη τη δημιουργία. Ο Νίκος Ματσούκας υποστηρίζει την άποψη πως τα μυστήρια της Εκκλησίας δεν μπορούν σε καμία περίπτωση να περιοριστούν στον κλειστό αριθμό εφτά ακριβώς επειδή «δημιουργία, απολύτρωση, Εκκλησία και μυστήρια αποτελούν τις δραματικές φάσεις του ενιαίου έργου της θείας οικονομίας», Βλ. Νίκου Ματσούκα, *Ι. Δαμασκηνού Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, Κείμενο, μετάφραση, εισαγωγή

Συγκεκριμένα αναφέρει πως ο Θεός δημιούργησε ολόκληρο τον κόσμο «διὰ τὸν ὑπερβάλλοντα πλοῦτον τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος» μη μπορώντας να κατέχει μόνος Του το ἀγαθόν.⁶ Το ἀγαθὸ και η ἀγαθότητα, δεν είναι απλῶς το καλὸ, ἀλλὰ η ἴδια η ζωὴ που χαρίζει ο Θεός, με ὅλη την ποικιλία της, το εἶναι, την ὑπαρξή, το λογικὸ και γι' αὐτὸ το ἀντίθετο του εἶναι η φθορὰ και ο θάνατος. Ο Θεός δημιούργησε πρώτα τις νοερές και ουράνιες δυνάμεις, δηλαδή τους ἀγγέλους, ἔπειτα τον ορατὸ και αισθητὸ κόσμος, δηλαδή τη ζῶα και τα φυτά, και κατόπιν τον ἄνθρωπο που μετέχει και στον νοερό και στον αισθητὸ κόσμος. «Πάντα μὲν οὖν τὰ ὑπ' αὐτοῦ (εν. του Θεοῦ) γενόμενα» σημειώνει ο Ιωάννης, κοινωνοῦσι τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος κατὰ τὸ εἶναι», κοινωνοῦν με την ἀγαθότητα του Θεοῦ, καθὼς ἔχουν πάρει ἀπὸ αὐτὸν το εἶναι, την ὑπαρξή και τη ζωή, και συνεχῶς ο Θεός τα *συντηρεῖ* και τα *συνέχει* με την ἐνέργεια του για να ὑπάρχουν και να ζουν. Η ἀγαθότητα του Θεοῦ εκφράζεται αισθητὰ και δυναμικὰ μέσα στην ιστορία με τη δημιουργία του ἀνθρώπου και της ὑπόλοιπης κτίσης (ο δημιουργημένος κόσμος στο εν λόγω ἔργο του Δαμασκηνοῦ ἀλλὰ και στα κείμενα των βυζαντινῶν θεολόγων ονομάζεται *κτίσις* και *κτιστό*⁷). Η παρουσία του

σχόλια, Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1998, σελ. 488 (παραπομπή 84) : «καταφαίνεται η στενή σχέση της διδασκαλίας για τα μυστήρια με η διδασκαλία για τη δημιουργία ἀπὸ το μηδέν και για την πτώση και το ἔργο της σωτηρίας. Και αὐτὸ συμβαίνει γιατί *δημιουργία, ἀπολύτρωση, Εκκλησία και μυστήρια αποτελοῦν τις δραματικές φάσεις του ενιαίου ἔργου της θείας οικονομίας* (η υπογράμμιση εἶναι δική μας). Γι' αὐτὸ τα μυστήρια οὔτε μόνο επτά εἶναι οὔτε αποτελοῦν μεμονωμένες τελετές μέσα στην Εκκλησία, ἀλλὰ οργανικές εκφάνσεις του μυστηρίου της δημιουργίας και της ἀπολυτρώσεως. Ἄλλωστε παρακάτω ο Δαμασκηνός τη μεταβολή του ἄρτου και του οἴνου σε σῶμα και αἷμα του Κυρίου συσχετίζει προς τη θεία δημιουργική ἐνέργεια». Πρβλ. Επίσης για το θέμα Νίκου Ματσούκα, *Μυστήριον ἐπὶ τῶν ἱερῶς κεκοιμημένων*, δημοσιευμένο στο *Μυστήριον ἐπὶ τῶν ἱερῶς κεκοιμημένων* καὶ ἄλλα μελετήματα, εκδ. Π. Πουρναρά Θεσσαλονίκη 1992, σελ. 14 – 16· Νίκου Ματσούκα, *Δογματική και συμβολική θεολογία Β'*, (έκθεση της ὀρθόδοξης πίστεως), εκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1992, σελ. 471 – 474.

⁶ Ιωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, Kotter II 86²⁻⁵, σελ. 191.

⁷ Ιωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, Kotter II, 80³⁻⁷, σελ. 178 – 179: «Φύσεως μεν ἐστὶ τὸ ἀγέννητον καὶ τὸ γενητόν δι' ἐνὸς τοῦ νυ γραφόμενον, ὅπερ δηλοῖ τὸ ἄκτιστον καὶ κτιστόν· τὸ δε ἀγέννητον καὶ γεννητόν οὐ φύσεως, ἀλλ' ὑποστάσεως ἦτοι τὸ γεννηθῆναι καὶ τὸ μὴ γεννηθῆναι, ὅπερ διὰ τῶν δύο νυ ἐκφαίρεται. Ἐστὶ οὖν ἡ μεν θεία φύσις ἀγέννητος ἦτοι ἄκτιστος, πάντα δε τὰ μετὰ τὴν θείαν φύσιν γενητὰ ἦτοι κτιστά».

δημιουργημένου ανθρώπου και του υπόλοιπου κόσμου μαρτυρά από μόνη της την αγαθότητα του Θεού. Τα λογικά δημιουργήματα, όμως, μετέχουν στην αγαθότητα του Θεού πολύ περισσότερο από τα υπόλοιπα, γιατί έχουν και το *είναι* αλλά και το *λογικό*. Βρίσκονται *οικειότερα πρὸς αὐτὸν*, καθώς και ο Δημιουργός του κόσμου είναι λογικός, χωρίς βέβαια ποτέ να αίρεται η ριζική διάκριση μεταξύ Δημιουργού και δημιουργημάτων.⁸

Ο άνθρωπος επειδή είναι και αυτεξούσιος, έχει την εξουσία και να ενώνεται συνεχώς με το Δημιουργό Θεό και να *διαμένει* στο αγαθό, αλλά και να οδηγείται προς την αντίθετη κατεύθυνση που είναι η κακία, η φθορά και ο θάνατος. Η δυνατότητα αυτή του ανθρώπου, μπορεί να συμπαρασύρει ολόκληρη την άλογη δημιουργία. Ο άνθρωπος τελικά διάλεξε τη φθορά και το θάνατο και όχι την υπακοή στην αγαθότητα του Θεού. Ακόμα και σε αυτήν την περίπτωση ο Δημιουργός από πλήρη φιλανθρωπία δεν εγκατέλειψε το δημιούργημα του. Επειδή δεν φυλάξαμε την εικόνα και το πνεύμα που μας μετέδωσε : «ἐπειδὴ γὰρ μετέδωκεν ἡμῖν τῆς ἰδίας εἰκόνοσ καὶ τοῦ ἰδίου πνεύματος⁹ καὶ οὐκ ἐφυλάξαμεν» σημειώνει, για να μας καθαρίσει και να

⁸ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, Β. kotter, II, 86⁵⁻¹⁴, σελ. 191 : «Τούτου χάριν ἐποίησε πρῶτον μὲν τὰς νοεράς καὶ οὐρανίους δυνάμεις, εἶτα τὸν οὐρανὸν καὶ αἰσθητὸν κόσμον, εἶτα ἐκ νοεροῦ καὶ αἰσθητοῦ τὸν ἄνθρωπον. Πάντα μὲν οὖν τὰ ὑπ’ αὐτοῦ γενόμενα κοινωνοῦσι τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος κατὰ τὸ εἶναι (αὐτὸς γὰρ ἐστὶ τοῖς πᾶσι τὸ εἶναι, ἐπειδὴ ἐν αὐτῷ εἰσι τὰ ὄντα, οὐ μόνον ὅτι αὐτὸς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι αὐτὰ παρήγαγεν, ἀλλ’ ὅτι ἡ αὐτοῦ ἐνέργεια τὰ ὑπ’ αὐτοῦ γενόμενα συντηρεῖ καὶ συνέχει), ἐκ περισσοῦ δὲ τὰ ζῶα (κατὰ τε γὰρ τὸ εἶναι καὶ κατὰ τὸ ζωῆς μετέχειν κοινωνοῦσι τοῦ ἀγαθοῦ), τὰ δὲ λογικὰ καὶ κατὰ τὰ προειρημένα μὲν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ λογικόν, καὶ ταῦτα μᾶλλον· οικειότερα γὰρ πῶς εἰσι πρὸς αὐτὸν, εἰ καὶ πάντων ὑπέρκειται ἀσυγκρίτως».

⁹ Ο Ι. Δαμασκηνός σε πολλά σημεία του έργου του *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως* τονίζει πως το κατ’ εικόνα του Θεού στον άνθρωπο είναι ο νους. Ο άνθρωπος είναι κατ’ εικόνα Θεού ακριβώς γιατί έχει νου. Πρβλ. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, Β. kotter, II, 62¹⁶⁻²³, σελ. 157 – 158 : «Ἀναλαμβάνει τοῖνον ὅλον τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸ τούτου κάλλιστον ὑπὸ ἀρρωστίαν πεσόν, ἵνα ὅλω τὴν σωτηρίαν χαρίσεται. Νοῦς δὲ ἄσοφος ἐστερημένος τε γνώσεως οὐκ ἂν εἶη ποτέ· εἰ γὰρ ἀνερέγγητος καὶ ἀκίνητος, καὶ ἀνύπαρκτος πάντως. Τὸ κατ’ εἰκόνα ἀνακαινίσαι βουλόμενος ὁ Θεὸς Λόγος γέγονεν ἄνθρωπος. Τί δὲ τὸ κατ’ εἰκόνα, εἰ μὴ ὁ νοῦς; Τὸ κρεῖττον οὖν παρὲς τὸ χειρὸν ἀνέλαβε; Νοῦς γὰρ ἐν μεταίχμιῳ ἐστὶ Θεοῦ καὶ σαρκὸς, τῆς μὲν ὡς σύνοικος, τοῦ Θεοῦ δὲ ὡς εἰκῶν. Νοῦς οὖν νοῖ μίγνυται, καὶ μεσιτεύει νοῦς Θεοῦ καθαρότητι καὶ σαρκὸς

μας αφαρτοποιήσει ο Υιός και Λόγος του Θεού, το δεύτερο πρόσωπο της Αγ. Τριάδος (ο οποίος ονομάζεται και Χριστός, αλλά μόνο μετά την ενανθρώπιση¹⁰) έγινε άνθρωπος και προσέλαβε ο ίδιος τη φθαρτή και αθάνατη φύση μας, εκτός από την αμαρτία : «ὡμοιώθη ἡμῖν κατὰ πάντα γενόμενος ἄνθρωπος χωρὶς ἁμαρτίας καὶ ἠνώθη τῇ ἡμετέρᾳ φύσει».¹¹ Η αμαρτία δεν είναι στοιχείο της ανθρώπινης φύσης, αλλά προέρχεται από την ελεύθερη βούληση του ανθρώπου, η οποία με τις τραγικές επιλογές της προξενεί τη φθορά και το θάνατο στην ανθρώπινη φύση.¹² Βέβαια, παρότι ο Λόγος προσέλαβε τη φθορά και το θάνατο και αναστήθηκε για να αφαρτοποιήσει τον άνθρωπο, ο άνθρωπος εξακολουθεί να πεθαίνει, γιατί καθώς το κακό εισχώρησε μέσα στην ύλη, η οποία ως κτιστή είναι τρεπτή και δυσκίνητη, δεν μπορεί να φύγει εύκολα, αλλά εξίσου δυσκίνητα. Είναι χαρακτηριστικό πως ο Ιωάννης Δαμασκηνός αναπτύσσοντας στο έργο του τις συνέπειες της κτιστότητας των δημιουργημάτων και το γεγονός πως ο θάνατος εφόσον ήρθε δεν μπορεί να φύγει πλέον τόσο εύκολα, παρόλα αυτά προσφέρει και μία ευεργεσία : δεν επιτρέπει στο κακό να είναι αθάνατο.¹³

β. Η ενανθρώπιση και τα μυστήρια του Κυρίου

παχύτητι»· Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, Β. Kotter, II, 77⁹⁻¹², σελ. 175 : « Ἐνηνθρώπησε δὲ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἵνα, ἐφ' ὅπερ ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον, πάλιν αὐτῷ χαρίσῃται· ἐποίησε γὰρ αὐτὸν κατ' εἰκόνα ἑαυτοῦ νοερὸν καὶ αὐτεξούσιον καὶ καθ' ὁμοιότητα ἦτοι ἐν ἀρεταῖς τέλειον ὡς ἐφικτὸν ἀνθρώπου φύσει...». Βέβαια ο νους είναι δεμένος με ολόκληρη την υπόλοιπη ύπαρξη του ανθρώπου και γι' αυτό ο Δαμασκηνός πολύ σωστά σημειώνει την έκφραση «*τῆς ἰδίας εἰκόνας καὶ τοῦ ἰδίου πνεύματος*». «Πνεύμα», στη συγκεκριμένη περίπτωση, είναι το νοητό στοιχείο του ανθρώπου, αυτό που αποκαλούμε η ψυχή, ηγεμονικό μέρος του οποίου είναι ο νους. Από το νου ξεκινά η προσβολή ή η θεραπεία της υπάρξεως μας.

¹⁰ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, Kotter II, 79⁵⁻⁷, σελ. 177 : «Ἡμεῖς δὲ Χριστὸν γεγενῆσθαι τε καὶ κεκληῆσθαι φαμεν τὸν Υἱὸν καὶ Λόγον τοῦ Θεοῦ, ἀφ' οὗ ἐν τῇ γαστρὶ τῆς Ἁγίας Ἀειπαρθένου ἐσκήνωσε καὶ σὰρξ ἀτρέπτως ἐγένετο καὶ ἐχρίσθη ἡ σὰρξ τῇ θεότητι».

¹¹ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, Kotter II, 86¹⁵⁻²⁵, σελ. 191 – 192.

¹² Βλ. Γεωργίου Μαρτζέλου, *Η ενανθρώπιση του Λόγου κατά τον αγ. Ιωάννη Δαμασκηνό και η σημασία της για τη θεολογία του*, <http://users.auth.gr/martzelo> (το 74^ο άρθρο) καθώς και υπό δημοσίευση στο *Θεολογία* 77,2 (2006), σελ. 7

¹³ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, Kotter II, 82²⁷⁻³⁰ : σελ. 182 – 183.

Η παραπάνω αναφορά του Ιωάννου Δαμασκηνού στη φθορά του ανθρώπου και τη θεραπεία του από το Χριστό, έχει άμεση σχέση με την Εκκλησιολογία του, καθώς γίνεται για να μας εξηγήσει γιατί υπάρχουν τα μυστήρια. Τα μυστήρια της βαπτίσεως (η δεύτερη γέννηση) και της θείας κοινωνίας (η ξένη τροφή) δόθηκαν από το Χριστό για να χαρίζουν στον άνθρωπο τη θεραπεία και τη ζωή τη αφθαρσίας. Τα πάθη της κακίας και του εγωκεντρισμού έφεραν στη ζωή του τη φθορά και το θάνατο και γι' αυτό ο Χριστός από πλήρη φιλανθρωπία σαρκώνεται και χαρίζει με τα μυστήρια του τη ζωή, την αφθαρσία και την ανάσταση.¹⁴

¹⁴ Βέβαια η συγκεκριμένη διατύπωση για να απολύτως σωστή από δογματικής απόψεως χρειάζεται μία λεπτή διευκρίνιση. Παρότι ο Υιός ενανθρώπησε για να ξαναχαρίσει στον άνθρωπο τη ζωή και την αφθαρσία μετά το προπατορικό αμάρτημα, δεν είναι δογματικά ακριβής η έκφραση πως ο Υιός έγινε άνθρωπος επειδή συνέβηκε το προπατορικό αμάρτημα. Το προπατορικό αμάρτημα είναι όντως ένα σοβαρότατο κεντρικό επεισόδιο στην ιστορία του ανθρώπου και της κτίσης (καθώς ο άνθρωπος με την αμαρτία του παρέσυρε ολόκληρη την άλογη δημιουργία) που περιγράφει πολύ ζωντανά την πτώση του ανθρώπου και το θάνατο, ως φυσικής συνέπειας αυτής της απομακρύνσεως από το Θεό που είναι η ζωή, όμως και αν ακόμα δεν είχε γίνει το προπατορικό πάλι θα έπρεπε να βρεθεί ένας τρόπος για να έρθει σε άμεση σχέση ο άκτιστος Θεός με τα κτίσματα έτσι ώστε να παίρνουν και το είναι, τη ζωή, αλλά και τη συνεχή πρόοδο και τελείωση. Βέβαια καθώς η πτώση του ανθρώπου και η ενανθρώπιση του Λόγου, ως αναμφισβήτητα γεγονότα, συμβαίνουν μέσα στην ιστορία, και η ιστορία γράφεται μόνο με συγκεκριμένα γεγονότα και όχι με υποτιθέμενα, κάνουμε πολύ σωστά τη σύνδεση μεταξύ προπατορικού και ενανθρώπισης. Αν δεν υπήρξει όμως η παραπάνω διευκρίνιση, τότε έμμεσα υποστηρίζουμε πως αν δεν είχε συμβεί το προπατορικό αμάρτημα ο άνθρωπος δεν θα είχε ανάγκη τη ζωοποιό και θεοποιό ενέργεια του Θεού, κάτι που ποτέ δεν μπορεί να συμβεί γιατί η ριζική διαφορά μεταξύ Θεού και κτισμάτων ποτέ δεν αίρεται. Ο άνθρωπος ούτως ή άλλως, και χωρίς προπατορικό αμάρτημα, έχει συνεχώς ανάγκη την ενέργεια του Θεού για να ζει και να τελειώνεται. Βλ. για το θέμα Νίκου Μαρτσούκα, *Δογματική και συμβολική θεολογία Β', (έκθεση της ορθόδοξης πίστης)*, εκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1992, σελ. 203 : «ο άνθρωπος στον παράδεισο δεν έχασε ένα αγαθό και τώρα πρέπει να γυρίσει στο παρελθόν και να το ξαναβρεί (μια τέτοια άποψη μπορεί να υποστηρίξει κατά πάσα πιθανότητα ένας θρεμμένος με τη σχολαστική φιλοσοφία), αλλά ματαιώθηκε μια μελλοντική απόκτηση ενός αγαθού, και επιβάλλεται να ξαναρχίσει η ίδια πορεία· δηλαδή με το προπατορικό αμάρτημα ο άνθρωπος έχασε, και πρέπει να το ξαναβρεί, ένα μελλοντικό αγαθό. Το προπατορικό αμάρτημα όμως έφερε απλώς μία ρωγμή σε τούτη τη σχέση της μετοχής. Και εξάπαντος η ρωγμή αυτή έπρεπε να αποκατασταθεί. Αλλά πρωταρχική σπουδαιότητα έχει η μετοχή αυτή καθεαυτή και η τελειωτική πορεία. Και δίχως το προπατορικό αμάρτημα υπήρχε η ίδια αναγκαιότητα να γίνει η τελειωτική πορεία, και φυσικά να πλησιάσει ο Θεός τον άνθρωπο. Γι' αυτό, ενώ οι ανατολικοί πατέρες δεν συζήτησαν τα κίνητρα της ενανθρώπισης έμμεσα προκύπτει πως η ενανθρώπιση είναι ενέργεια του Θεού, ανεξάρτητη από το προπατορικό αμάρτημα». Ο Γεώργιος Μαρτζέλος καθώς αναφέρεται στις

Η νέα γέννηση και η νέα τροφή που έφερε ο Χριστός είναι το άγιο βάπτισμα και τα τίμια δώρα του, ο άρτος και ο οίνος, τα οποία παραδόθηκαν στο υπερώο της αγίας Σιών κατά το μυστικό δείπνο. Κατά το μυστικό δείπνο καθώς ο Χριστός έניψε το πόδια των μαθητών του τελείωσε την Παλαιά Διαθήκη και τους παρέδωσε το σύμβολο του βαπτίσματος. Ο Δαμασκηνός συνδυάζει και τη νίψη των ποδιών του Κυρίου με το σύμβολο του βαπτίσματος¹⁵, και όχι μόνο τη βάπτισμα του Κυρίου από τον Ιωάννη τον Πρόδρομο. Επιπλέον, καθώς έκοψε και μοίρασε τον άρτο, μας παρέδωσε το σώμα του, και καθώς πήρε το ποτήρι με το κρασί και το νερό και το μετέδωσε λέγοντας «πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες· τοῦτο μου ἔστι τὸ αἷμα τῆς καινῆς διαθήκης», μας παρέδωσε το αίμα του.¹⁶ Ὅσον αφορά το βάπτισμα μας διευκρινίζει πως συνοδεύεται απαραίτητως και από τη χρήση με το λάδι, εννοώντας το μυστήριο

θεολογικές προϋποθέσεις του προπατορικού αμαρτήματος, πριν μπει στην ουσία του προπατορικού και της ενανθρωπίσεως σημειώνει χαρακτηριστικά, βλ. Γεωργίου Μαρτζέλου *Το προπατορικό αμάρτημα κατά την ορθόδοξη παράδοση*, <http://users.auth.gr/martzelo> (το 80^ο άρθρο) καθώς και υπό δημοσίευση στο *Επιστημονική Επετηρίδα Θεολογικής Σχολής (Νέα σειρά), Τμήμα Θεολογίας*, 14 (2004) σελ. 2 – 3 : «Με άλλα λόγια ο κτιστός κόσμος δεν μπορεί να ζήσει μόνος του, ανεξάρτητα από την κατ' ἐνέργειαν σχέση του με το Θεό. Η διακοπή της σχέσης και κοινωνίας του με το Θεό οδηγεί νομοτελειακά στο μηδέν και στο θάνατο. Από την άποψη αυτή και ο άνθρωπος ως κτιστός είναι καθ' εαυτόν τρεπτός και θνητός. Για να επιτύχει την αθανασία, η οποία αποτελεί φυσική ιδιότητα μόνο του άκτιστου Θεού, πρέπει να βρίσκεται σε διαρκή κοινωνία και σχέση μαζί του. Τόσο ο θάνατος όσο και η αθανασία είναι δύο δυνατότητες που ανοίγονται μπροστά του, εξαρτώμενες αποκλειστικά από τη σχέση του με το Θεό. Η σχέση του με το Θεό ή η διακοπή της είναι που καθορίζει αν θα οδηγηθεί στην αθανασία ή θα εκπέσει στο θάνατο». Περιγράφοντας την αρχέγονη κατάσταση του ανθρώπου, δηλαδή πριν την πτώση, σημειώνει βλ. Γεωργίου Μαρτζέλου *Το προπατορικό αμάρτημα κατά την ορθόδοξη παράδοση* ο.π. σελ. 4 : «ως κτιστός και τρεπτός που ήταν κατά τη φύση του, δεν ήταν δυνατό να είναι φύσει αθάνατος και απόλυτα τέλειος», για να καταλήξει πιο κάτω λέγοντας : «Κατ' αυτή λοιπόν την ηθικοπνευματική πορεία από το «κατ' εικόνα» στο «καθ' ομοίωσιν» επισυνέβη κατά την ορθόδοξη παράδοση η πτώση του ανθρώπου, η οποία, καίτοι ανέτρεψε το αρχικό σχέδιο του Θεού και συνιστά οπωσδήποτε για τον άνθρωπο ένα τραγικό γεγονός, δεν αποτελεί γι' αυτήν παρά μόνο ένα επεισόδιο μέσα στην όλη ιστορία της θείας Οικονομίας και τίποτε περισσότερο» βλ. Γεωργίου Μαρτζέλου *Το προπατορικό αμάρτημα κατά την ορθόδοξη παράδοση* ο.π. σελ. 5 – 6.

¹⁵ Ιωάννου Δαμασκηνού, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, kottter, II, 86⁴⁸⁻⁵¹, σελ. 193 : «Ἐν τῷ ὑπερώῳ τοῖνον τῆς αγίας καὶ ἐνδόξου Σιών τὸ παλαιὸν πάσχα μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ φαγῶν καὶ πληρώσας τὴν παλαιὰν διαθήκην νίπτει τῶν μαθητῶν τοὺς πόδας, σύμβολον τοῦ ἁγίου βαπτίσματος παρεχόμενος».

¹⁶ Ιωάννου Δαμασκηνού, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, kottter II, 86⁵¹⁻⁵⁹, σελ. 193.

του χρίσματος. Το λάδι στο βάπτισμα υπογραμμίζει πως χρησιμοποιείται για να μας κάνει χριστούς, να δείξει τη χρίση της ανθρωπότητας από τη θεότητα που πρόσφερε ο Χριστός, και να μας χαρίζει το έλεος του Θεού.¹⁷

Παραλαμβάνεται ο άρτος και ο οίνος, διευκρινίζει ο Δαμασκηνός, γιατί ο άνθρωπος αποστρέφεται *τὰ μὴ κατὰ τη συνήθειαν τετριμμένα*. Ο Χριστός πήρε τα συνηθισμένα και τετριμμένα μέσα της φύσεως για να κάνει αυτά που βρίσκονται υπέρ τη φύσεως.¹⁸ Όσον αφορά το βάπτισμα επειδή οι άνθρωποι συνηθίζουν να λούζονται με νερό και να χρίονται με λάδι, συνέδεσε τη χάρη του Πνεύματος με το λάδι και το νερό και τα κατέστησε λουτρό αναγεννήσεως. Κατά τον ίδιο τρόπο, επειδή οι άνθρωποι τρώνε ψωμί και πίνουν νερό και κρασί, προσέλαβε τα συγκεκριμένα υλικά και τα έκανε σώμα και αίμα του, για να πάρουμε τη χάρη του με τα συνηθισμένα φυσικά μέσα.¹⁹

Το σώμα που μεταλαμβάνουν τα μέλη της εκκλησίας είναι *σῶμα ἀληθῶς ἠγνωμένον θεότητι*, όχι γιατί το σώμα του Χριστού που αναλήφθηκε κατέρχεται το ίδιο στη γη, αλλά γιατί ο ίδιος ο άρτος και ο οίνος μεταβάλλονται σε σώμα και αίμα Θεού. Ο Δαμασκηνός τονίζει πως αν κάποιος επιθυμεί να μάθει τον τρόπο της μεταβολής του άρτου και οίνου σε σώμα και αίμα Κυρίου αρκεί να γνωρίζει πως γίνεται με την ενέργεια του αγίου Πνεύματος. Αυτό είναι υπέρ αρκετό. Όπως με το άγιο Πνεύμα έφτιαξε ο Κύριος από τη Θεοτόκο σάρκα *ἐαυτῶ και ἐν ἐαυτῶ* και δεν γνωρίζουμε τον τρόπο με τον οποίο το έκανε, παρά μόνο πως ο Κύριος αληθινά και πραγματικά έγινε άνθρωπος (αυτό δεν μπορεί να το αμφισβητήσει κανείς), έτσι και ο άρτος και ο οίνος μετατρέπονται σε σώμα και αίμα Χριστού χωρίς να γνωρίζουμε τον τρόπο της μετατροπής. Μας αρκεί να γνωρίζουμε πως πραγματικά μετατρέπονται και μας θεραπεύουν.²⁰ Εκείνο που τονίζει ιδιαίτερος στο κείμενο του, είναι πως ο άρτος και ο

¹⁷ Ιωάννου Δαμασκηνού, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, kottler II, 83⁹⁹⁻¹⁰¹, σελ. 185.

¹⁸ Ιωάννου Δαμασκηνού, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, kottler II, 86⁸⁴⁻⁸⁷, σελ. 194.

¹⁹ Ιωάννου Δαμασκηνού, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, kottler II, 86⁸⁷⁻⁹³, σελ. 194.

²⁰ Ιωάννου Δαμασκηνού, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, kottler II, 86⁹⁴⁻¹⁰¹, 194 – 195 : «Σῶμα ἐστὶν ἀληθῶς ἠγνωμένον θεότητι, τὸ ἐκ τῆς ἀγίας παρθένου σῶμα, οὐχ ὅτι αὐτὸ τὸ σῶμα τὸ ἀναληφθὲν ἐξ οὐρανῶν κατέρχεται, ἀλλ' ὅτι αὐτὸς ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος μεταποιεῖται εἰς σῶμα καὶ αἷμα θεοῦ. Εἰ δὲ τὸν τρόπον ἐπιζητεῖς, πῶς γίνεται, ἀρκεῖ σοι ἀκοῦσαι, ὅτι διὰ πνεύματος ἀγίου, ὡσπερ καὶ ἐκ τῆς ἀγίας θεοτόκου διὰ πνεύματος ἀγίου ἐαυτῶ καὶ ἐν ἐαυτῶ ὁ κύριος σάρκα

οίνος δεν είναι απλώς τύπος του σώματος και του αίματος του Κυρίου – μάλιστα αναφέρει το *μὴ γένοιτο* για μία τέτοια σκέψη – αλλά το ίδιο το σώμα του Κυρίου θεωμένο. Γι' αυτό σημειώνει πως ο Χριστός κατά την παράδοση των τιμίων δώρων στο μυστικό δείπνο είπε *τούτο μου ἐστὶ τὸ σῶμα και τὸ αἷμα* και όχι *τούτο μου ἐστὶ* τύπος του σώματος και τύπος του αίματος μου, όπως επίσης είπε και στους Ιουδαίους «εἰ μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, οὐκ ἔχετε ζωὴν αἰώνιον. Ἡ γὰρ σὰρξ μου ἀληθὴς ἐστὶ βρωσις καὶ τὸ αἷμα μου ἀληθὴς ἐστὶ πόσις», καθώς και «ὁ τρώγων με ζήσετε».²¹

Ἄλλωστε τα πάντα μέσα στην εκκλησία είναι αγιασμένα. Ο Ιωάννης τονίζει με έμφαση πως ο τίμιος σταυρός του Κυρίου είναι αγιασμένος, γιατί τον ακούμπησε το άγιο σώμα και το αίμα του Χριστού. «Αὐτὸ μὲν οὖν τὸ τίμιον ξύλον ὡς ἀληθῶς καὶ σεβάσιμον, ἐν ᾧ ἑαυτὸν εἰς θυσίαν ὑπὲρ ἡμῶν Χριστὸς προσενήνοχεν, ὡς ἀγιασθὲν τῇ ἀφῆ τοῦ ἀγίου σώματος καὶ αἵματος εἰκότως προσκυνητέον» θα σημειώσει χαρακτηριστικά.²² Κάθε φορά που ο άνθρωπος τον προσκυνάει θεραπεύεται και αγιάζεται. Το ίδιο συμβαίνει και με τα καρφιά, τη λόγχη, τη φάτνη, τον Γολγοθά, το ζωοποιοῦ τάφο του Χριστού επειδή πέρασε από αυτά ο Χριστός και τα αγίασε.²³

Ο Ι. Δαμασκηνός καθώς αναφέρεται στα μυστήρια και στη θεραπεία που προσφέρει η μετάληψη του τιμίου σώματος και αίματος του Κυρίου, δηλώνει με έμφαση πως για να διατηρήσει ο άνθρωπος τη θεραπεία των μυστηρίων πρέπει ολόκληρη η ύπαρξη του, ο νους (που είναι το κατ' εικόνα για τους βυζαντινούς θεολόγους²⁴), η καρδιά του, το σώμα του, η βούληση του, να είναι καθαρή και καλοπροαίρετη. Διαφορετικά η μετάληψη του σώματος και του αίματος του Κυρίου

ὑπεστήσατο· καὶ πλέον οὐδὲν γινώσκομεν, ἀλλ' ὅτι ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἀληθὴς καὶ ἐνεργῆς ἐστὶ καὶ παντοδύναμος, ὁ δὲ τρόπος ἀνεξερεύνητος.»

²¹ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, kottter II, 86¹¹⁴⁻¹²⁰, σελ. 195. Οι συγκεκριμένες αιογραφικές αναφορές του, μία πάγια τακτική των Πατέρων της Εκκλησίας καθώς βλέπουν σε μία ζωντανή συνέχεια τη ζωή που περιγράφει η Αγία Γραφή και τη μετέπειτα εκκλησιαστική, όπως διατυπώθηκε κατά το Βυζαντινό πολιτισμό, είναι Ἰωάν. 6, 53 – 54, 55 – 56, 58.

²² Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, Kottter II, 84⁴⁹⁻⁵¹, σελ. 188.

²³ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, Kottter II, 84⁵¹⁻⁶⁰, σελ. 188.

²⁴ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, B. kottter, II, 62¹⁶⁻²³, σελ. 157 – 158· B. kottter, II, 77⁹⁻¹², σελ. 175.

δεν συντελεί στην άφεση των αμαρτιών αλλά γίνεται κόλαση και τιμωρία, όπως ακριβώς ο θάνατος του Κυρίου για τους πιστούς έγινε ζωή και αφθαρσία, ενώ για τους αυτούς που τον σκότωσαν έγινε κόλαση και τιμωρία.²⁵ Το παράδειγμα που αναφέρει από τη ζωή του ίδιου του Κυρίου είναι εύστοχο και χαρακτηριστικό. Η χάρις τους Αγίου Πνεύματος που έχουν τα μυστήρια του Κυρίου, αγιάζει τον άνθρωπο εφόσον ο ίδιος ο άνθρωπος, ως ελεύθερος και αυτεξούσιος, έχει καλοπροαίρετη και καθαρή την ύπαρξη του και όχι μολυσμένη από την αμαρτία, βασική εκδήλωση της οποίας είναι η κακία.

Σε πιθανό ερώτημα κάποιων σχετικά με το πως φαίνεται στη ζωή των ανθρώπων η θεραπεία του αγίου Πνεύματος που χαρίζει η μετάληψη των τιμίων δώρων, ο Δαμασκηνός σπεύδει να απαντήσει πως τα μέλη που μεταλαμβάνουν αποκτούν *σύσταση*, ενότητα και αρμονία ψυχής και σώματος : «Σῶμά ἐστι καὶ αἷμα Χριστοῦ εἰς σύστασιν τῆς ἡμετέρας ψυχῆς τε καὶ σώματος χωροῦν». Τα πάθη του ανθρώπου, όπως η κακία, η ζήλεια και ο εγωκεντρισμός με όλες τις επικίνδυνες προεκτάσεις τους, διασπών την ύπαρξη του και ο αγιασμός των μυστηρίων επαναφέρει σε αυτόν την ηρεμία και τη γαλήνη που εκδηλώνεται εξωτερικά με την ενότητα και την αρμονία της ανθρώπινης ύπαρξης. Η θεία κοινωνία είναι για τον άνθρωπο «βλάβης παντοδαποῦς ἀμυντήριον» και «ρύπου παντὸς καθαρτήριον». Το φάρμακο που εξαφανίζει αρρώστιες και κάθε είδους αιφνίδια προσβολή και βία.²⁶

²⁵ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, kottler II, 86¹⁰⁸⁻¹¹³, σελ. 195 : «Γίνεται τοίνυν τοῖς πίστει ἀξίως μεταλαμβάνουσιν εἰς ἄφεσιν ἀμαρτιῶν καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον καὶ εἰς φυλακτήριον ψυχῆς τε καὶ σώματος, τοῖς δὲ ἐν ἀπιστίᾳ ἀναξίως μετέχουσιν εἰς κόλασιν καὶ τιμωρίαν, καθάπερ καὶ ὁ τοῦ κυρίου θάνατος τοῖς μὲν πιστεύουσι γέγονε ζωὴ καὶ ἀφθαρσία εἰς ἀπόλαυσιν τῆς αἰωνίου μακαριότητος, τοῖς δὲ ἀπειθοῦσι καὶ τοῖς κυριοκτόνοις εἰς κόλασιν καὶ τιμωρίαν αἰώνιον».

²⁶ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, kottler II, 86¹⁴³⁻¹⁵⁴, σελ. 196 – 197 : «Σῶμά ἐστι καὶ αἷμα Χριστοῦ εἰς σύστασιν τῆς ἡμετέρας ψυχῆς τε καὶ σώματος χωροῦν, οὐ δαπανώμενον, οὐ φθειρόμενον, οὐκ εἰς ἀφεδρῶνα χωροῦν – μὴ γένοιτο –, ἀλλ’ εἰς τὴν ἡμῶν οὐσίαν τε καὶ συντήρησιν, βλάβης παντοδαποῦς ἀμυντήριον, ρύπου παντὸς καθαρτήριον –, ἂν μὲν χρυσὸν λάβῃ κίβδηλον, διὰ τῆς κριτικῆς πυρώσεως καθαίρει –, ἵνα μὴ ἐν τῷ μέλλοντι σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν. Καθαίρει γὰρ νόσους καὶ παντοίας ἐπιφοράς, καθὼς φησιν ὁ θεῖος ἀπόστολος· ‘Εἰ γὰρ ἑαυτοὺς ἐκρίνομεν, οὐκ ἂν ἐκρινόμεθα. Κρινόμενοι δὲ ὑπὸ Κυρίου παιδευθόμεθα, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν’. Καὶ τοῦτό ἐστιν, ὃ λέγει· ‘Ὡστε ὁ μετέχων τοῦ σώματος καὶ τοῦ

Τα τίμια δώρα του Κυρίου ονομάζονται επίσης α) *μετάληψη*, β) *κοινωνία* και γ) *αντίτυπα των μελλόντων*. *Μετάληψη* γιατί με αυτά μεταλαμβάνουμε τη θεότητα του Ιησού. *Κοινωνία*, γιατί κοινωνούμε μέσω αυτών και με τον Χριστό, καθώς μετέχουμε στη σάρκα και στη θεότητα του, αλλά και μεταξύ μας, καθώς μεταλαμβάνουμε από έναν (τον ίδιο) άρτο και γινόμαστε σύσσωμοι με το Χριστό.²⁷ *Αντίτυπα των μελλόντων* γιατί διαμέσου αυτών μετέχουμε τώρα στη θεότητα του Χριστού (όχι γιατί δεν είναι αληθινά σώμα και αίμα του Θεού), ενώ στο μέλλον θα μετέχουμε νοητά, μόνο διά μέσου της θεάς του Θεού.²⁸

γ. Η αρχαιότητα των μυστηρίων

Εκκλησία για τον Ιωάννη Δαμασκηνό είναι ολόκληρη η δημιουργία. Τα μυστήρια υπάρχουν μέσα στην ιστορία από την Παλαιά Διαθήκη, από την αρχή της Δημιουργίας, για να χαρίζουν τη ζωή και τη θεραπεία και όχι μόνο από την Καινή Διαθήκη με την ενανθρώπιση. Άλλωστε και σε όλη την Παλαιά Διαθήκη υπάρχει ο Υιός ως άσαρκος Λόγος. Με την ενανθρώπιση μπαίνουμε σε μία καινούρια φάση, της πλήρους θεραπείας και χάριτος όμως η ενέργεια των μυστηρίων πάντοτε είναι απαραίτητη στην εκκλησία – δημιουργία για να υπάρχουν, να συντηρούνται και να τελειώνονται τα κτίσματα.

Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο ο Δαμασκηνός μας λέγει πως υπάρχουν πολλά είδη βαπτίσματος, τα οποία ξεκινούν από την Παλαιά Διαθήκη και κορυφώνονται στην Καινή με την ενανθρώπιση. Το πρώτο βάπτισμα είναι του κατακλυσμού για τον τερματισμό της αμαρτίας,²⁹ αναφερόμενος στο περιστατικό του κατακλυσμού του Νώε. Το δεύτερο βάπτισμα είναι αυτό που έγινε στη θάλασσα όταν ο Μωϋσής χτύπησε τη ράβδο, άνοιξαν τα νερά και οι Ισραηλίτες σώθηκαν³⁰ και το τρίτο βάπτισμα είναι το νομικό βάπτισμα που έκανε κάθε ακάθαρτος Ισραηλίτης.³¹

αἵματος τοῦ Κυρίου ἀναξίως κρῖμα ἑαυτῶ ἐσθίει καὶ πίνει'. Δι' αὐτοῦ καθαιρόμενοι ἐνούμεθα τῷ σώματι τοῦ Κυρίου καὶ τῷ Πνεύματι αὐτοῦ καὶ γινόμεθα σῶμα Χριστοῦ».

²⁷ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Ἑκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, kottler II, 86¹⁶⁷⁻¹⁷², σελ. 197.

²⁸ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Ἑκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, kottler II, 86¹⁸⁰⁻¹⁸², σελ. 198.

²⁹ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Ἑκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, kottler II, 82⁶⁷, σελ. 184.

³⁰ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Ἑκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, kottler II, 82⁶⁷⁻⁶⁸, σελ. 184.

³¹ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Ἑκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, kottler II, 82⁶⁹⁻⁷¹, σελ. 184.

Το τέταρτο βάπτισμα είναι το βάπτισμα του Ιωάννου του Βαπτιστή που είναι εισαγωγικό στο βάπτισμα του Κυρίου.³² Το πέμπτο βάπτισμα είναι το βάπτισμα που πήρε ο ίδιος ο Χριστός, όχι βέβαια γιατί είχε ανάγκη από κάθαρση, αλλά για να αγιάσει τον βαπτιστή, να αποκαλύψει το μυστήριο της Αγίας Τριάδος, και να γίνει τύπος και υπογραμμός σε εμάς ως προς το βάπτισμα.³³ Αυτό το βάπτισμα υποσκιάζει όλα τα προηγούμενα γιατί αγιάζει πλήρως τον βαπτιστή, όπως και όλη την ανθρωπότητα, και αποκαλύπτει το μυστήριο της Αγίας Τριάδος. Το βάπτισμα έχει πολύ παλιές ρίζες από την αρχή της δημιουργίας και δεν υπάρχει μόνο από την ώρα που βαπτίστηκε ο Χριστός στον ποταμό Ιορδάνη. Στον Ιορδάνη υπήρξε η κορύφωση του αγιασμού που προσφέρει το βάπτισμα.

Όμως και τα τίμια δώρα βρίσκονται τυπολογικά και συμβολικά στην Παλαιά Διαθήκη (και το σύμβολο στην Αγία Γραφή και στη λοιπή λειτουργική παράδοση της Εκκλησίας δεν είναι ποτέ κενό περιεχομένου). Με ψωμί και κρασί δεξιώθηκε ο Μελχισεδέκ τον Αβραάμ όταν επέστρεψε από τη σφαγή των αλλοφύλων. Ο Δαμασκηνός τονίζει πως εκείνη η τράπεζα προεικόνιζε τη δική μας μυστική τράπεζα, όπου αγιάζεται ο άρτος και ο οίνος, και ο Μελχισεδέκ είναι ο τύπος και το εικόνισμα του αληθινού αρχιερέα Χριστού.³⁴

Άλλωστε και ο ζωοποιός σταυρός του Κυρίου (που επίσης είναι μυστήριο της εκκλησίας) υπάρχει συμβολικά στην Παλαιά Διαθήκη. Το δέντρο της ζωής που φυτεύθηκε στον παράδεισο από το Θεό προτυπώνει τον τίμιο σταυρό³⁵ (δια μέσου του ξύλου προήλθε ο θάνατος, σημειώνει δεικτικά ο Δαμασκηνός, διαμέσου έπρεπε να χαριστεί η ζωή και η ανάσταση).³⁶ Το άκρο της ράβδου που προσκύνησε ο Ιακώβ και ευλόγησε τους γιους του Ιωσήφ³⁷, η ράβδος του Μωυσή που χτύπησε τη θάλασσα σώζοντας τους Ισραηλίτες και κατατροπώνοντας τους στρατιώτες του Φαραώ,³⁸ η

³² Ιωάννου Δαμασκηνού, *Έκδοσις ακριβής τής ὀρθοδόξου πίστεως*, kottler II, 82⁷¹⁻⁷⁵, σελ. 184.

³³ Ιωάννου Δαμασκηνού, *Έκδοσις ακριβής τής ὀρθοδόξου πίστεως*, kottler II, 82⁷⁵⁻⁸¹, σελ. 184 – 185.

³⁴ Ιωάννου Δαμασκηνού, *Έκδοσις ακριβής τής ὀρθοδόξου πίστεως*, kottler II, 86¹³⁵⁻¹³⁸, σελ. 196.

³⁵ Ιωάννου Δαμασκηνού, *Έκδοσις ακριβής τής ὀρθοδόξου πίστεως*, kottler II, 84,⁷⁴⁻⁷⁵, σελ. 189. *Γένεσις* 2,9.

³⁶ Ιωάννου Δαμασκηνού, *Έκδοσις ακριβής τής ὀρθοδόξου πίστεως*, kottler II, 84,⁷⁵⁻⁷⁶, σελ. 189.

³⁷ Ιωάννου Δαμασκηνού, *Έκδοσις ακριβής τής ὀρθοδόξου πίστεως*, kottler II, 84,⁷⁶⁻⁷⁸, σελ. 189.

³⁸ Ιωάννου Δαμασκηνού, *Έκδοσις ακριβής τής ὀρθοδόξου πίστεως*, kottler II, 84⁷⁸⁻⁸⁰, σελ. 189.

ανύψωση των χεριών του Μωυσή όταν νίκησαν τους Αμαληκίτες,³⁹ ο βράχος που έτρεξε νερό στην έρημο,⁴⁰ η ανύψωση από τον Ααρών της ράβδου του σε σχήμα σταυρού και η σωτηρία από τα θανατηφόρα τσιμπήματα των φιδιών όσων την κοιτούσαν⁴¹ (το φίδι ήταν νεκρό και το ξύλο έσωζε αυτούς που το έβλεπαν, όπως μετά την ενανθρώπιση το ξύλο που σταυρώθηκε ο Χριστός σώζει αυτούς που το πιστεύουν⁴²) είναι προτυπώσεις και συμβολισμοί του σταυρού.

δ. Η ευθύνη του ανθρώπου

Δεν αρκεί όμως μόνο ο Υιός και Λόγος του Θεού να προσλάβει τη φύση μας, και να μας ανακαινίσει, ένα έργο στο οποίο δεν μετέχει ο κάθε άνθρωπος προσωπικά – όλοι απέκτησαν το φάρμακο της θεραπείας και της ζωής, (όπως δεν μετέχει ο κάθε άνθρωπος προσωπικά και στην αρρώστια που έφερε το προπατορικό αμάρτημα) –, αλλά είναι απαραίτητο και ο κάθε άνθρωπος προσωπικά που θέλει να φτάσει το μέτρο της τελειότητας, να προσπαθήσει ελεύθερα και αυτεξούσια να καθαριστεί και να αφθαρτοποιηθεί. Για να συμβεί αυτό πρέπει να γεννηθεί με δεύτερη γέννηση, «δευτέραν γέννησιν γεννηθῆναι», και να τραφεί με τροφή ξένη προς αυτόν, «τραφῆναι τροφήν ξένην», έτσι ώστε η τροφή να μην έχει σχέση με την αμαρτία και τη φθορά. Κάθε ίχνος μαγείας εξαφανίζεται αμέσως. Όπως τα παιδιά κληρονομούν τη φύση του πατέρα τους, παρόμοια όλο το ανθρώπινο γένος κληρονόμησε τη φύση του προπάτορα Αδάμ, η οποία αρρώστησε και οδηγήθηκε στη φθορά. Η αμαρτία απλώθηκε με πολλούς τρόπους στη ζωή του ανθρώπου, τονίζει ο Δαμασκηνός και γέμισε τη ζωή του με κάθε είδους κακία.⁴³ Καθώς ο Χριστός, ξένος ολότελα προς τη φθορά, προσέλαβε από πλήρη φιλανθρωπία την ανθρώπινη φύση και τη θεράπευσε με μια σειρά ιστορικών πράξεων, όπως της σαρκώσεως – έγινε άνθρωπος –, του βαπτίσματος με το νερό – θεράπευσε και την άλογη δημιουργία – του πάθους και της Αναστάσεως – πέρασε και από το θάνατο για να τον νικήσει με την Ανάσταση –, ο

³⁹ Ιωάννου Δαμασκηνού, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, kottler II, 84⁸⁰⁻⁸¹, σελ. 189.

⁴⁰ Ιωάννου Δαμασκηνού, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, kottler II, 84⁸¹⁻⁸², σελ. 189.

⁴¹ Ιωάννου Δαμασκηνού, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, kottler II, 84⁸²⁻⁸³, σελ. 189.

⁴² Ιωάννου Δαμασκηνού, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, kottler II, 84⁸³⁻⁸⁵, σελ. 189.

⁴³ Ιωάννου Δαμασκηνού, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, kottler II, 45¹⁶⁻¹⁹, σελ. 107.

κάθε άνθρωπος για να γίνει κληρονόμος της καινούριας φύσεως, πρέπει με την ελευθερία που του χαρίζει το λογικό και το αυτεξούσιο, και να γεννηθεί με δεύτερη γέννηση, αυτή του βαπτίσματος, που δεν θα έχει τα στοιχεία της φθοράς, αλλά και να τραφεί, με πραγματική τροφή, για να ζήσει τη νέα ζωή, τροφή κατάλληλη στη νέα γέννηση.⁴⁴ Δεν αρκεί μονάχα η απαρχή της ημετέρας φύσεως «ἐν μετοχῇ γενέσθαι τοῦ κρείττονος»,⁴⁵ που συντελέστηκε με την πρόσληψη της ανθρώπινης φύσεως από το Χριστό, αλλά και ο ίδιος ο άνθρωπος να μετέχει με την ελευθερία που του χαρίζει το λογικό και το αυτεξούσιο σε δεύτερη γέννηση, και με τροφή, κατάλληλη στη νέα γέννηση, συνεχώς να τρέφεται έτσι ώστε να γίνει *θέσει* αυτό που ο Κύριος είναι *φύσει*.⁴⁶

Σε ξεχωριστό κεφάλαιο που αφιερώνει για το βάπτισμα γράφει πως το βάπτισμα παρέχει όμοια σε όλους τους ανθρώπους την άφεση των αμαρτιών, όμως η χάρις του Αγίου Πνεύματος παρέχεται κατά την αναλογία της πίστεως και της προκαθάρσεως. Με το βάπτισμα όπως σημειώνει χαρακτηριστικά, γίνεται μόνο απαρχή του Αγίου Πνεύματος και η αρχή μίας άλλης ζωής γεμάτη φωτισμό.⁴⁷ Χρειάζεται απαραίτητως ο συνεχής προσωπικός αγώνας του κάθε ανθρώπου για να καρπώνεται τη θεραπεία που χάρισε η ενανθρώπιση και να αντιστρατεύεται την κακία, τη φθορά και το θάνατο.⁴⁸ Γι' αυτό πολύ σωστά ο Δαμασκηνός καθώς

⁴⁴ Ιωάννου Δαμασκηνού, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, kottter II, 86 ²⁵⁻³³, σελ. 192.

⁴⁵ Ιωάννου Δαμασκηνού, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, kottter, II, 86 ²⁶⁻²⁷, σελ. 192.

⁴⁶ Ιωάννου Δαμασκηνού, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, kottter, II, 86 ³³⁻³⁵, σελ. 192.

⁴⁷ Ιωάννου Δαμασκηνού, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, kottter, II, 82 ⁵³⁻⁵⁷, σελ. 184 : «Νῦν μὲν οὖν διὰ τοῦ βαπτίσματος τὴν ἀπαρχὴν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος λαμβάνομεν, καὶ ἀρχὴ ἑτέρου βίου γίνεται ἡμῖν ἡ παλιγγενεσία καὶ σφραγὶς καὶ φυλακτῆριον καὶ φωτισμός».

⁴⁸ Ο Νίκος Μαρτσούκας σχολιάζοντας το συγκεκριμένο χωρίο του Ι. Δαμασκηνού για το βάπτισμα παρατηρεί : «Η πατερική θεολογία στην προκειμένη περίπτωση, όπως και στη διδασκαλία για την ανάσταση, πραγματοποίησε κορυφαία σύλληψη· διέκρινε με σαφήνεια την αποκατάσταση της φύσεως από την προκοπή και τελείωση της προσωπικής ζωής, που το κύριο χαρακτηριστικό της είναι η βούληση. Κατά συνέπεια, όπως στη δημιουργία δεν συμβάλει (ούτε μπορεί να συμβάλει άλλωστε ο άνθρωπος), έτσι δεν συμβάλει στο κοινό δώρο της αναστάσεως (αφού όλοι θα αναστηθούν, λυτρωμένοι με τη χάρη, και μη λυτρωμένοι) και στην καταστροφή του προπατορικού αμαρτήματος... Η βούληση δεν διαδραματίζει κανένα ρόλο, παρά μόνο στη μετέπειτα κίνηση για την τελείωση.» : Νίκου Μαρτσούκα, *Ι. Δαμασκηνού Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, Κείμενο, μετάφραση, εισαγωγή σχόλια, Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1998, σελ. 486 (παραπομπή 28).

αναφέρεται στον αγιασμό που προσφέρει το μυστήριο του βαπτίσματος τονίζει πως ο άνθρωπος είναι απαραίτητο με όλες τις δυνάμεις του κρατά καθαρό τον εαυτό του από τα βρώμικα έργα ώστε να μην ξαναγίνει δούλος της αμαρτίας. Όπως τα έργα χωρίς την πίστη είναι νεκρά, έτσι ακριβώς και η πίστη χωρίς τα έργα είναι νεκρή.⁴⁹

ε. Η ενότητα των μυστηρίων

Τα μυστήρια της Εκκλησίας φανερώνουν τη χάρη και τη θεραπεία του Αγίου Πνεύματος και έχουν μεταξύ τους πλήρη οργανική ενότητα. Το βάπτισμα συνδέεται άμεσα με τον σταυρικό θάνατο του Κύριου καθώς αυτόν ακριβώς φανερώνει. Οι τρεις καταδύσεις του βαπτίσματος σημαίνουν τις τρεις μέρες που έμεινε στον τάφο ο Κύριος και γι' αυτό ο άνθρωπος πρέπει να μετέχει στο μυστήριο του βαπτίσματος μόνο μία φορά, όπως μόνο μία φορά πέθανε ο Κύριος. Τα σημαντικά γεγονότα (όπως είναι η γέννηση και ο θάνατος) συμβαίνουν μόνο μία φορά στη ζωή του ανθρώπου.⁵⁰

Η ενότητα των μυστηρίων και η απτή ιστορική τους παρουσία φαίνεται από το γεγονός πως ο Ιωάννης περιγράφει μόνο τα μυστήρια του βαπτίσματος και της θείας ευχαριστίας. Όπως πρώτα γεννάται ο άνθρωπος και κατόπιν τρέφεται και συντηρείται στη ζωή, έτσι και το βάπτισμα, ως ένταξη στην εκκλησία και αναγέννηση στη νέα ζωή και η θεία ευχαριστία, ως συνεχή τροφή αθανασίας, εκ των πραγμάτων είναι τα μυστήρια που αναγεννούν τον άνθρωπο και τον συνέχουν. Τα υπόλοιπα μυστήρια όπως το ευχέλαιο, ο γάμος, η εξομολόγηση, η χειροτονία ως μυστήρια που επίσης τροφοδοτούν τη ζωή και θεραπεύουν τον άνθρωπο, δεν μπορούν να συμβούν αν δεν προηγηθεί εκ των πραγμάτων η βάπτισμα και η θεία ευχαριστία. Γι' αυτό και δεν αναφέρονται καθόλου στο δογματικό του έργο *Έκδοσις ακριβής τῆς ὀρθοδόξου πίστεως* καθώς είναι οργανικά ενταγμένα μέσα στο ενιαίο θεραπευτικό σώμα της Εκκλησίας.

⁴⁹ Ιωάννου Δαμασκηνού, *Έκδοσις ακριβής τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, Kotter II, 82⁵⁸⁻⁶², σελ. 184.

⁵⁰ Ιωάννου Δαμασκηνού, *Έκδοσις ακριβής τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, Kotter II, 82²⁻²⁰, σελ. 181 – 182. Μάλιστα στο σημείο αυτό ο Δαμασκηνός εμφανίζεται ιδιαίτερα δεικτικός για τα άτομα που βαπτίζονταν στο όνομα της Αγίας Τριάδος περισσότερες από δύο φορές, στηλιτεύοντας προφανώς μία επικίνδυνη συνήθεια της εποχής εκείνης.

στ. Εκκλησία και εσχατολογία

Δεν γνωρίζουμε μόνο την εσχατολογία της Εκκλησίας, δηλαδή τη συνεχή πορεία της προς τα έσχατα, αλλά και την προέλευση της. Η Εκκλησία δεν υπάρχει μόνο από την πρώτη μέρα της δημιουργίας αλλά προ καταβολής κόσμου, καθώς ολόκληρη η Εκκλησία (λογικά όντα και υπόλοιπο κόσμος), υπάρχει από πάντοτε στην βούληση του Τριαδικού Θεού, ως προορισμός, εικόνα, θέλημα και παράδειγμα. Ο Δαμασκηνός σημειώνει πως ολόκληρη η δημιουργία υπήρχε από πάντα με άχρονο τρόπο στην άχρονη βούληση του Θεού, ως προορισμός, εικόνα και παράδειγμα και γι' αυτό σημειώνει στο έργο του *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου Πίστεως*, πως ο Θεός γνωρίζει τα πάντα πριν να συμβούν καθώς τα σκέφτηκε με άχρονο τρόπο, και τα πάντα γίνονται κατά την άχρονη θέληση του, η οποία είναι προορισμός, εικόνα και παράδειγμα.⁵¹

Η άκτιστη βούληση του Τριαδικού Θεού, η οποία είναι άτρεπτη και δεν δέχεται μεταπτώσεις και αλλαγές (όπως αντιθέτως συμβαίνει με τη βούληση του ανθρώπου που είναι κτιστή) από πάντοτε επιθυμούσε τα κτίσματα που ήθελε να δημιουργήσει, και ως άτρεπτη δεν είναι δυνατόν ποτέ να αλλάξει γνώμη και να τα απαρνηθεί. Έτσι η δημιουργία δεν θα πάψει ποτέ να υπάρχει γιατί η βούληση του Θεού είναι άτρεπτη, δεν μεταβάλλεται, και εδώ ακριβώς φαίνεται η εσχατολογία της Εκκλησίας (ο όρος *εσχατολογία*, όπως και όρος *Εκκλησιολογία* δεν υπάρχει στα δογματικά κείμενα του Δαμασκηνού, καθώς ενσωματώθηκε πολύ αργότερα στην επιστήμη της Δογματικής). Η δημιουργία πάντοτε θα υπάρχει και θα πορεύεται προς τα έσχατα, καθώς ο Θεός ως άτρεπτος δεν θα σταματήσει ποτέ να της χαρίζει το *είναι*.⁵² Για να υπάρξει όμως το *εὖ* είναι σε αυτήν την πορεία χρειάζεται η ελεύθερη

⁵¹ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, Kotter II, 9¹⁷⁻²⁰, σελ. 32 : «Ἐθεάσατο γὰρ τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν ἄχρονως ἐννοήσας καὶ ἕκαστον κατὰ τὴν θελητικὴν αὐτοῦ ἄχρονον ἔννοιαν, ἣτις ἐστὶ προορισμός καὶ εἰκὼν καὶ παράδειγμα, ἐν τῷ προορισθέντι καιρῷ γίνεται».

⁵² Πρβλ. για το θέμα Νίκου Ματσούκα, *Μυστήριον ἐπὶ τῶν ἱερῶς κεκοιμημένων*, δημοσιευμένο στο *Μυστήριον ἐπὶ τῶν ἱερῶς κεκοιμημένων* καὶ ἄλλα μελετήματα, εκδ. Π. Πουρναρά Θεσσαλονίκη 1992, σελ. 34 – 37.

συγκατάθεση του ανθρώπου και γνωρίζουμε πως η πτώση έφερε στασιμότητα στην πρόοδο και την τελείωση του ανθρώπου, παρότι ο Θεός πάντοτε παρέχει το είναι και τη ζωή. Γι' αυτό η Εκκλησία μετά την ενανθρώπιση και την Ανάσταση του Κυρίου μπαίνει σε μία καινούρια φάση σχετικά με την πορεία της προς τα έσχατα. Ο Δαμασκηνός συνδέει την τέλεια πορεία που δεν υποκύπτει στο θάνατο με την Ανάσταση του Κυρίου σημειώνοντας πως «αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος ἀπαρχὴ τῆς τελείας καὶ μηκέτι θανάτῳ ὑποπιπτούσης ἀναστάσεως γέγονε».⁵³ Η Ανάσταση χαρίζει την πλήρη ζωή και την πορεία προς τα έσχατα. Βέβαια η ανάσταση του ανθρώπου, ως συνεχή ζωή από τον Τριαδικό Θεό, ήταν ούτως ή άλλως γεγονός, εφόσον μετά το θάνατο ο άνθρωπος ζει, αν και έχει χάσει ένα σημαντικό μέρος της υπάρξεως του, το σώμα, γιατί ο Θεός δεν σταματά ποτέ να του παρέχει το είναι και τη ζωή. Μετά την Ανάσταση όμως του Χριστού, καθώς, όπως σημειώσαμε μπαίνουμε σε μία καινούρια φάση του έργου της θείας οικονομίας, είμαστε απολύτως βέβαιοι πως δεν θα αναστηθούν μόνο οι ψυχές των ανθρώπων, αλλά και τα σώματα γιατί ο Χριστός ανέστησε την πλήρη φύση του ανθρώπου, και του σώματος και της ψυχής του.

Ο Ιωάννης Δαμασκηνός έχει αφιερώσει αρκετές σελίδες του δογματικού του έργου *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως* για την ανάσταση του ανθρώπου. Το σημείο που τονίζει με έμφαση στο κείμενο του είναι πως η ανάσταση των νεκρών στην οποία πιστεύουμε δεν είναι ανάσταση μόνο των ψυχών, αλλά κυρίως ανάσταση σωμάτων. Εφόσον ο θάνατος, σημειώνει είναι ο χωρισμός της ψυχής από το σώμα, «εἰ γὰρ θάνατον ὀρίζονται χωρισμὸν ψυχῆς ἀπὸ σώματος», η ανάσταση είναι η νέα συνάφεια της ψυχής από το σώμα, «ἀνάστασις ἐστὶ πάντως συνάφεια πάλιν ψυχῆς καὶ σώματος καὶ δεύτερα τοῦ διαλυθέντος καὶ πεσόντος ζώου στάσις», για να συμπληρώσει πως το ίδιο το σώμα που φθείρεται και διαλύεται, αυτό το ίδιο ακριβώς θα αναστηθεί άφθαρτο.⁵⁴ Δεν αδυνατεί αυτός που έφτιαξε το σώμα από το χώμα και πάλι να το αναστήσει μετά την επιστροφή του στη γη.⁵⁵

Ο Δαμασκηνός κατά την πάγια τακτική του που ήδη σημειώσαμε αναφέρεται στην Αγία Γραφή, και μάλιστα εκτενώς και στην Παλαιά Διαθήκη, για να δείξει στον

⁵³ Ιωάννου Δαμασκηνού, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, Kotter II, 100⁷⁵⁻⁷⁶, σελ. 236.

⁵⁴ Ιωάννου Δαμασκηνού, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, Kotter II, 100²⁻⁹, σελ. 234-100¹²³⁻¹²⁵, σελ. 238.

⁵⁵ Ιωάννου Δαμασκηνού, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, Kotter II, 100⁹⁻¹¹, σελ. 234.

αναγνώστη του πως υπάρχει ανάσταση σωμάτων. Χαρακτηριστική είναι η αναφορά του στον Μωυσή. Ο Θεός είπε στο Μωυσή πως είναι ο Θεός του Αβραάμ, του Ισαάκ και του Ιακώβ, όχι ο Θεός των νεκρών αλλά των ζώντων⁵⁶ για να σχολιάσει ο ίδιος ο Ιωάννης πως οι ψυχές τους ζουν στα χέρια του Θεού ενώ τα σώματα θα ξαναζήσουν με την ανάσταση.⁵⁷ Επιπλέον αναφέρεται στον Ησαΐα που γράφει «Αναστήσονται οί νεκροί, καὶ ἐγερθήσονται οί ἐν τοῖς μνημείοις»⁵⁸ για να σημειώσει πως στα μνημεία δεν τοποθετούνται οι ψυχές αλλά τα σώματα : «Δῆλον δε, ὡς οὐχ αἱ ψυχαὶ ἐν τοῖς μνημείοις τίθενται, ἀλλὰ τὰ σώματα».⁵⁹ Αναφέρει πολλά ανάλογα χαρακτηριστικά παραδείγματα από την Παλαιά Διαθήκη για να περάσει στην Καινή και να σημειώσει με έμφαση πως ο Χριστός όχι μόνο με τα λόγια αλλά και με τα έργα του φανέρωσε την ανάσταση των σωμάτων. Ανέστησε τον Λάζαρο που έμεινε τέσσερις μέρες στον τάφο. Δεν ανέστησε ο Χριστός, τονίζει, μόνο την ψυχή του Λαζάρου, αλλά το ίδιο σώμα του που βρίσκονταν στον τάφο με την ψυχή του.⁶⁰

Η εκκλησία με κορυφαίο ολόκληρο τον άνθρωπο, σώμα και ψυχή, πορεύεται προς τα έσχατα, τα οποία είναι ατελεύτητα καθώς ο Θεός δεν παύει ποτέ να χαρίζει το είναι και τη ζωή. Για τη βυζαντινή θεολογία, η οποία εκπροσωπείται πλήρως στο δογματικό έργο του Ι. Δαμασκηνού, δεν μπορεί να νοηθεί πορεία προς τα έσχατα, χωρίς τη ζωοποίηση που χαρίζει ο Τριαδικός Θεός και την Ανάσταση του Κυρίου.

Σύμφωνα με όσα προηγήθηκαν γίνεται προφανές πως διατυπώνεται η *Εκκλησιολογία* στους Βυζαντινούς συγγραφείς. Οι σημερινοί τρεις τομείς στους οποίους χωρίζεται η επιστήμη της Δογματικής : *Τριαδολογία*, *Χριστολογία* και *Εκκλησιολογία* ή αλλιώς δύο η *Θεολογία* (που περιλαμβάνει την *Τριαδολογία*) και η *Οικονομία* (που περιλαμβάνει τη *Χριστολογία* και την *Εκκλησιολογία*) προήλθαν από καθαρά συστηματικούς επιστημονικούς λόγους. Στα κείμενα των Βυζαντινών θεολόγων η Εκκλησιολογία έχει άμεση σχέση με ολόκληρη τη δημιουργία, την Αγία Τριάδα και τον ενανθρωπήσαντα Λόγο, ο οποίος φανερώνει την Αγ. Τριάδα στην

⁵⁶ Ματθ. 22, 32 – 33.

⁵⁷ Ιωάννου Δαμασκηνού, *Έκδοσις ακριβής τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, Kotter II, 100 ³⁶⁻³⁹, σελ. 235.

⁵⁸ Ησαΐα 26, 19.

⁵⁹ Ιωάννου Δαμασκηνού, *Έκδοσις ακριβής τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, Kotter II, 100 ⁴³⁻⁴⁵, σελ. 235.

⁶⁰ Ιωάννου Δαμασκηνού, *Έκδοσις ακριβής τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, Kotter II, 100 ⁶⁷⁻⁷⁰, σελ. 236.

ιστορία. Η Εκκλησία που εκφράζεται μέσω των μυστηρίων της είναι ολόκληρη η δημιουργία, στην οποία φανερώνεται η Αγία Τριάδα που δημιούργησε τον κόσμο και τον άνθρωπο. Η Εκκλησία υπάρχει προ καταβολής κόσμου καθώς ολόκληρη η δημιουργία βρίσκεται από πάντα στην άκτιστη βούληση του Θεού και όχι σε πραγματοποιημένη κατάσταση. Μέσα στην ιστορία επίσης η εκκλησία και τα μυστήρια της υπάρχουν από την αρχή της δημιουργίας, όπως περιγράφεται στα βιβλία της Παλαιάς Διαθήκης, καθώς ο Λόγος συνέχει τη δημιουργία όχι μόνο στην Καινή Διαθήκη ως ένσαρκος αλλά και στην Παλαιά ως άσαρκος. Βέβαια στην ιστορική της διαδρομή η Εκκλησία αναγκάστηκε να διασαφηνίσει τα όρια της σε συγκεκριμένα πλαίσια – κάποιους μάλιστα τους χαρακτήρισε πολύ σωστά ως αιρετικούς και τους θεώρησε εκτός των ιστορικών ορίων της – όμως αυτό η εκκλησία το έκανε μόνο για αμυντικούς λόγους έναντι σκληρών και επικίνδυνων αιρέσεων.⁶¹ Η ίδια εκκλησία όταν εκφράζει ζωντανά τη διδασκαλία της μέσω της λατρείας, των κειμένων και όλων των δημιουργικών της έργων, σημειώνει έντονα τα πραγματικά της όρια που αγκαλιάζουν ολόκληρη τη δημιουργία, όπως περιγράφονται τόσο χαρακτηριστικά στο κατεξοχήν δογματικό έργο του Ιωάννου Δαμασκηνού *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*.

⁶¹ Βλ. Νίκου Ματσούκα, *Ι. Δαμασκηνού Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, Κείμενο, μετάφραση, εισαγωγή σχόλια, Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1998, σελ. 461 (παραπομπή 37) : «Γενικά η σχέση της Αγίας Τριάδος προς ολόκληρη τη δημιουργία παρέχει, κατά την πατερική θεολογία, τα σωστά πλαίσια και κριτήρια για τη θεώρηση των ορίων της Εκκλησίας. Τα όρια αυτά ποτέ δεν μπορούν νηθούν σχηματοποιημένα και κλειστά. Πολλές φορές η σύγχρονη αντικαιρική θεολογία παρασύρεται στη διατύπωση μιας Εκκλησιολογίας που αποδυναμώνει την παρουσία του Θεού στη δημιουργία. Η αυστηρή περιχαράκωση ορίων στη στρατευόμενη Εκκλησία, που γίνεται σωστά για λόγους παιδαγωγικούς και πολεμικούς, με κανένα τρόπο δεν πρέπει να απολιθώνει και να στατικοποιεί το θεολογικό πνεύμα. Εν προκειμένω η πατερική θεολογία, με τις διαστάσεις που παρέχει και με τη σωστή ερμηνεία, που πρέπει να γίνει, αποτελεί το μόνο κριτήριο για μια ορθόδοξη Εκκλησιολογία».

